

Vai trò của nhà nước trong thúc đẩy sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ ở xã Đông Phú, huyện Chương Mỹ, thành phố Hà Nội

Lê Thị Thanh Loan, Nguyễn Doãn Lâm

Khoa Kinh tế và PTNT, Học viện Nông nghiệp Việt Nam

Nguyễn Thị Ái Nghĩa, Nguyễn Văn Lộc

Khoa Nông học, Học viện Nông nghiệp Việt Nam

Sản xuất lúa hữu cơ được xem như là một hướng phát triển kinh tế mới cho người dân xã Đông Phú. Tuy nhiên canh tác theo phương thức hữu cơ không hề đơn giản như người dân đã quen với thói quen canh tác sử dụng chất hóa học, hệ thống cơ sở hạ tầng chưa phù hợp với canh tác hữu cơ, khó khăn trong tìm kiếm thị trường tiêu thụ cho sản phẩm hữu cơ... Bài viết này nhằm đánh giá thực trạng các hỗ trợ của nhà nước trong thúc đẩy phát triển sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ tại xã Đông Phú và qua đó gợi ý những chính sách cần thiết nhằm hỗ trợ người dân trong xã cũng như nhân rộng mô hình nông nghiệp hữu cơ trên địa bàn huyện Chương Mỹ trong thời gian tới.

1. Giới thiệu

Sản xuất nông nghiệp theo hình thức canh tác hữu cơ (hệ thống sản xuất duy trì được lâu dài và ổn định sức khỏe của đất, hệ sinh thái và con người nhờ các quá trình sản xuất dựa theo quy luật sinh học tự nhiên vốn có) rất được quan tâm hiện nay. Xét trên khía cạnh sản xuất, người sản xuất có thể bảo vệ được sức khỏe của bản thân khi không áp dụng các biện pháp canh tác hóa học. Xét trên khía cạnh tiêu dùng, người dân mong muốn được tiếp nhận nhiều hơn các sản phẩm hữu cơ để bảo vệ sức khỏe của bản thân tránh tiêu dùng các sản phẩm tồn dư hàm lượng hóa chất bởi phương pháp canh tác truyền thống. Đây là mô hình rất yếu hướng đến sản xuất nông nghiệp bền vững ở tất cả các quốc gia trên thế giới trong đó có Việt Nam.

Xã Đông Phú, huyện Chương Mỹ, thành phố Hà Nội được biết tới với thương hiệu gạo hữu cơ Đông Phú. Từ năm 2012, tại địa phương đã được tiếp cận dự án PAMCI của tổ chức JICA Nhật Bản hỗ trợ xây dựng vùng trồng lúa hữu cơ. Sản xuất lúa hữu cơ được xem như là một hướng phát triển kinh tế mới cho người dân xã Đông Phú. Tuy nhiên canh tác theo phương thức hữu cơ không hề đơn giản như người dân đã quen với thói quen canh tác sử dụng chất hóa học, hệ thống cơ sở hạ tầng chưa phù hợp với canh tác hữu cơ, khó khăn trong tìm kiếm thị trường tiêu thụ cho sản phẩm hữu cơ... Chính vì vậy các hoạt động hỗ trợ của nhà nước và chính quyền địa phương giữ vai trò quan trọng trong thúc đẩy sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ Đông Phú.

2. Thực trạng sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ của hộ nông dân xã Đông Phú

a. Thực trạng sản xuất gạo hữu cơ

Tháng 6 năm 2012, Hợp tác xã nông nghiệp Đông Phú được tiếp cận dự án PAMCI của tổ chức JICA hỗ trợ xây dựng mô hình sản xuất lúa hữu cơ từ 7 hộ với diện tích 5ha đã mở rộng thành 90 hộ với diện tích 25 ha năm 2017. Trồng lúa hữu cơ đồng nghĩa là không dùng phân bón và thuốc bảo vệ thực vật có nguồn gốc hóa học. Tham gia sản xuất lúa hữu cơ, các hộ dân phải tham gia kiểm tra chéo, có sổ ghi chép cẩn thận quy trình sản xuất để có căn cứ truy xuất nguồn gốc.

b. Thực trạng tiêu thụ gạo hữu cơ

Gạo hữu cơ của xã chủ yếu được tiêu thụ ở thị trường nội thành Hà Nội giao động từ 43% tổng sản lượng sản xuất ra, gạo hữu cơ được tiêu thụ trên địa bàn huyện Chương Mỹ chiếm 13,5%, thị trường lân cận chiếm từ 43,5%.

Giá bán gạo hữu cơ năm 2017 của hộ dân giao động từ 33.000 đồng tới 37.000 đồng.

Hộ nông dân tham gia liên kết với Hợp tác xã hữu cơ với sản lượng 71,27% sản lượng lúa hữu cơ được sản xuất ra trên địa bàn, lượng còn lại người dân giữ lại phục vụ tiêu dùng của gia đình. Thông qua hợp tác xã hữu cơ, gạo hữu cơ được đóng gói cẩn thận và được bán cho thương lái, cửa hàng bán lẻ, cũng như các siêu thị trên địa bàn Hà Nội và một số tỉnh lân cận.

3. Thực trạng các hỗ trợ của nhà nước trong sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ tại xã Đồng Phú

a. Hỗ trợ quy hoạch chuyển đổi đất đai và vận động người dân tham gia sản xuất lúa hữu cơ

Do yêu cầu đất hữu cơ phải đạt đủ điều kiện như không bị ô nhiễm, không bị ảnh hưởng bởi chất thải công nghiệp, bệnh viện, nghĩa trang, các nguồn ô nhiễm khác, ruộng sử dụng phân bón hóa học lâu năm phải được xử lý bằng cách sử dụng phân hữu cơ vi sinh. Chính quyền địa phương vận động các hộ dân có đất sản xuất đủ điều kiện canh tác hữu cơ đồng tình tham gia. Nếu hộ vẫn không tham gia thì hợp tác xã sẽ hướng dẫn hộ chuyển đổi hoặc cho thuê ruộng đất.

Theo chủ nhiệm HTX nông nghiệp hữu cơ Đồng Phú, ban đầu vô cùng khó khăn để vận động nông dân tham gia sản xuất lúa hữu cơ. Người dân đang quen với hình thức canh tác lúa truyền thống áp dụng phân bón và thuốc bảo vệ thực vật hóa học vào trong sản xuất lúa nên nhiều người không tin phương thức sản xuất không sử dụng hóa chất nào. Chính vì vậy chính quyền địa phương đã tích cực tuyên truyền để người dân hiểu và tin tưởng vào phương thức sản xuất theo hướng bền vững này. Nhờ công tác vận động tích cực của chính quyền địa phương, bước đầu tại xã Đồng Phú, 100% hộ dân thôn Thượng Phúc chuyển sang sản xuất gạo hữu cơ.

b. Hỗ trợ đầu vào cho sản xuất lúa hữu cơ

- Phân bón: HTX Đồng Phú đứng ra tổ chức thu mua phân bón giúp hộ dân sản xuất gạo hữu cơ. Phân bón sau khi thu mua sẽ được chở đến cho các hộ dân để ủ. Phân bón chủ yếu ở địa phương sử dụng là phân chim được HTX mua từ các trại. Trung bình 1 vụ hộ sử dụng hết 150kg/vụ/sào với giá 80.000 đồng/ta. Tuy nhiên xã cũng gặp không ít khó khăn do nguồn phân chuồng tại địa phương khan hiếm, thời gian ủ phân cũng khá lâu, thường ủ mất 2-3 tháng trước khi được bón cho ruộng. Vì tại địa phương hoạt động chăn nuôi kém phát triển nên người dân gặp khó khăn trong nguồn phân bón phục vụ cho sản xuất lúa hữu cơ. Nguồn phân chim phải nhập từ nơi khác, thông tin về nguồn phân chim không được cung cấp liên tục, tổn chi phí vận chuyển.

- Nguồn nước: Nguồn nước để sản xuất gạo hữu cơ rất quan trọng, nước sử dụng phải được xử lý kiểm nghiệm trước khi đưa vào sản xuất. Nguồn nước phục vụ cho sản xuất lúa hữu cơ tại xã Đồng Phú được lấy từ sông Bù, trước mỗi cửa đầu vào nguồn nước mỗi ruộng sản xuất lúa hữu cơ được đặt tải than hoạt tính, hàng kỳ được thay tải than khác. Vì phải xử lý theo công nghệ than hoạt tính nên khá tốn kém. Chi phí than hoạt tính được chính quyền địa phương hỗ trợ hoàn toàn không mất phí.

c. Hỗ trợ kỹ thuật trong sản xuất gạo hữu cơ

Tại xã Đồng Phú, hỗ trợ kỹ thuật trong sản xuất gạo hữu cơ rất đa dạng được thông qua các hoạt động như

tập huấn kỹ thuật tại nhà văn hóa thôn, tổ chức các buổi tập huấn đầu bờ, trình diễn thí, tư vấn trực tiếp, cung cấp thông tin tập huấn thông qua phương tiện loa phát thanh. Nội dung tập huấn kỹ thuật bao gồm các nội dung về giống; phân bón; kỹ thuật ngâm, ủ cấy và chăm sóc; làm đất; phòng trừ sâu bệnh hay sau thu hoạch. Hàng kỳ thường xuyên tổ chức tập huấn về giống, phân bón, kỹ thuật ngâm, ủ cấy chăm sóc, bón phân chua kể những lần đợt xuất nắng cao trình độ kỹ thuật cho người dân. Kỹ thuật trồng lúa hữu cơ khó hơn so với sản xuất lúa thông thường, khác so với sản xuất lúa thông thường khi phải tuân thủ nghiêm ngặt nguyên tắc sản xuất hữu cơ nên đòi hỏi tính kiên trì của người dân rất nhiều.

Bảng 1: Nội dung kỹ thuật sản xuất gạo hữu cơ

Chi tiêu	Nội dung kỹ thuật
Đinh dưỡng đất	<ul style="list-style-type: none"> Chỉ sử dụng phân hữu cơ và khoáng thiên nhiên, phân dơi, phân chim, phân cá có xử lý phù hợp và một loạt các biện pháp tự nhiên và sinh học để duy trì và nâng cao độ phì của đất (các loại phân phải được xử lý trước của cơ quan chứng nhận). Đất được luân canh với cây họ đậu có rễ ăn sâu hoặc cây phân xanh hoặc cây phủ đất. Khuyến khích giữ nước ngập trong những tháng ruộng nghỉ ngơi, áp dụng các khoáng chất thiên nhiên, phân chuồng hoai, phân trùn và các loại đất vào khác đã được phát duyệt cho sản xuất hữu cơ để duy trì và tăng độ phì của đất.
Chăm sóc lúa hữu cơ	<ul style="list-style-type: none"> Áp dụng các giải pháp trồng đồng thời vụ, kết hợp từ rẫy gây hại, chọn giống chống chịu và phù hợp và áp dụng các biện pháp canh tác hữu cơ để kiểm soát sâu bệnh. Áp dụng các biện pháp quản lý hệ sinh học như nuôi và thả vịt trong ruộng lúa giai đoạn sớm và trước khi sạ cho đến trước khi lúa trở để ăn các loại dịch hại và lúa lúc cơ vụ vàng, sạ, rẫy. Không sử dụng thuốc trừ cỏ hóa học. Luân canh, sạ lớp đất mỏng, quản lý nước và làm đất phù hợp là những cách chính nông dân trồng lúa hữu cơ áp dụng để kiểm soát cỏ dại.
Tài hoạch lúa hữu cơ	<ul style="list-style-type: none"> Phân đúng kỹ thuật đảm bảo chất lượng hạt gạo không lẫn tạp chất, bảo quản nơi khô ráo.
Bảo quản lúa gạo hữu cơ	<ul style="list-style-type: none"> Nghiệm cảm việc sử dụng các chất hóa học để kiểm soát cỏ trồng hại kho trong cơ sở xay xát lúa gạo, quá trình chế biến hoặc kho bãi lưu trữ.

Nguồn: UBND xã Đồng Phú, 2018

Trong quá trình tập huấn địa phương cũng gặp không ít khó khăn về tài chính, hay trình độ nhận thức của người dân còn hạn chế, người dân ít quan tâm, tình báo thủ quen với canh tác sản xuất lúa thông thường. Trước tình hình đó địa phương đã thành lập nhóm sản xuất gạo hữu cơ giờ là Hợp tác xã Nông nghiệp hữu cơ cũng hỗ trợ giúp đỡ nhau trong sản xuất gạo hữu cơ vì lợi ích chung. Việc thành lập hợp tác xã Nông nghiệp hữu cơ có ý nghĩa vô cùng quan trọng trong việc quản lý, tạo điều kiện thúc đẩy sản xuất gạo hữu cơ phát triển.

d. Hỗ trợ thành lập hợp tác xã

Xuất phát từ một nhóm nông dân tận tụy nguyện sản xuất lúa hữu cơ do dự án NAMCI của JICA tài trợ. UBND huyện Chương Mỹ hướng dẫn xã Đồng Phú thành lập HTX nông nghiệp hữu cơ Đồng Phú. HTX giữ vai trò tích cực trong kết nối mua đầu vào (phân chim) cho sản xuất lúa hữu cơ của hộ xã viên. Trong quá trình sản xuất, HTX cử xã viên giám sát hoạt động sản xuất của hộ. Ngoài ra nhiệm vụ cực kỳ quan trọng đó là kết nối thương lái thu mua trên 70% sản lượng gạo hữu cơ của hộ. Theo chủ nhiệm HTX nông nghiệp hữu

cơ Đồng Phú, việc được hỗ trợ thành lập HTX giúp cho HTX có thể tiếp cận được khoản vay vốn nhiều hơn hình thức tổ hợp tác như trước theo chính sách tín dụng mới nhất. Cụ thể theo Nghị định 116/2018/NĐ-CP đã sửa đổi Nghị định 55/2015/NĐ-CP và thay thế Nghị định 41/2010/NĐ-CP đó là HTX hoạt động sản xuất kinh doanh trong lĩnh vực nông nghiệp được vay vốn với hạn mức là 1 tỷ đồng trong khi tổ hợp tác chỉ được vay tối đa 300 triệu đồng.

d. Hoạt động hỗ trợ về xúc tiến thương mại

Chính sách hỗ trợ tiếp thị mở rộng thị trường là yếu tố quan trọng đối với các hộ sản xuất gạo hữu cơ. Để sản xuất gạo hữu cơ hiệu quả đòi hỏi các ngành các cấp hỗ trợ xúc tiến thương mại, cung cấp thông tin thị trường, tổ chức giới thiệu và hỗ trợ tiêu thụ sản phẩm một cách hiệu quả, thiết thực, kí kết hợp đồng sản xuất và tiêu thụ với các doanh nghiệp.

Hiện nay đã có nhiều công ty, siêu thị đã đến đặt hàng lúa gạo hữu cơ Đồng Phú để cung cấp cho người tiêu dùng và xuất khẩu. HTX Đồng Phú đứng ra tổ chức liên kết sản xuất và tiêu thụ với Trung tâm giống cây trồng TW cung ứng giống, vật tư, hướng dẫn quy trình kỹ thuật và thu mua sản phẩm cùng các doanh nghiệp, HTX khác như siêu thị, đại lý. Hình thức liên kết chủ yếu là hợp đồng mua bán và kí nhận sản phẩm. Do vậy, yêu cầu mở rộng diện tích trồng lúa hữu cơ để đáp ứng nhu cầu thị trường là rất lớn.

HTX thu mua gạo hữu cơ thông qua địa điểm trung gian là nhà văn hóa thôn, các hộ sản xuất gạo hữu cơ chủ động mang gạo đến địa điểm sau đó được kiểm duyệt rồi mới đưa vào đóng gói bảo quản. Gạo khi thu mua phải đạt chuẩn chất lượng, không bị mốc, mọt. Sau đó mới được bán trực tiếp ra thị trường người tiêu dùng hoặc thông qua thương lái bán buôn. Một phần nhỏ gia đình sản xuất gạo cho tiêu dùng hàng ngày hoặc bán nhỏ lẻ (khoảng 30%), kênh phân phối tiêu thụ với 50% tổng sản phẩm tiêu thụ được bán buôn cho các đại lý phân phối gạo hữu cơ PAMCI tại Hà Nội như Bactom, Homefood, Tiêu dùng bền vững, Tự nhiên Việt Nam (Weekend Market)... Hệ thống cửa hàng Organica Đà Nẵng, Organica Thành Phố Hồ Chí Minh,..... Để mở rộng thị trường tiêu thụ, chính quyền địa phương cũng tổ chức tham gia giới thiệu sản phẩm gạo hữu cơ thông qua các hội chợ, triển lãm, trang mạng. Khi có hội chợ thì hợp tác xã Nông nghiệp hữu cơ sẽ người đại diện nhóm tham gia để quảng bá sản phẩm. Chất lượng bao bì tốt có má vạch, má số lò gò, đảm bảo nhưng đầu ra thị trường vẫn còn gặp nhiều khó khăn khi đầu ra chưa ổn định do đó cần nâng cao chính sách hỗ trợ tiếp thị, mở rộng thị trường trên địa bàn xã. Để thể hiện vai trò của tổ chức tập thể là rất cần thiết trong xây dựng môi liên kết sản xuất, chế biến, tiêu thụ sản phẩm gạo hữu cơ. Tiêu thụ sản phẩm tốt sẽ kích thích nông dân yên tâm tham gia sản xuất, tăng năng suất và cũng có lợi cho chính địa phương.

4. Kết luận

Vai trò của nhà nước và chính quyền địa phương đã được thể hiện rõ trong việc thúc đẩy sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ tại xã Đồng Phú, huyện Chương Mỹ, thành phố Hà Nội. Các vai trò cụ thể như hỗ trợ quy hoạch đồn điền đổi thửa mở rộng diện tích sản xuất lúa hữu cơ, vận động người dân tham gia sản xuất lúa hữu cơ, hỗ trợ đầu vào trong sản xuất lúa hữu cơ, hỗ trợ phổ biến kỹ thuật sản xuất lúa hữu cơ, cũng như thúc đẩy xúc tiến thương mại trong sản xuất lúa hữu cơ. Để thể hiện tốt vai trò trên, chính quyền địa phương đặc biệt là HTX nông nghiệp hữu cơ Đồng Phú đã rất nỗ lực trong việc sát sao giám sát vận động người dân tham gia và thực hiện đúng quy trình sản xuất lúa hữu cơ. Một số khó khăn trong sản xuất lúa hữu cơ của xã như nguồn đầu vào không sẵn có tại địa phương, nguồn nước lấy từ sông Bùi phải thường xuyên được lọc thông qua than hoạt tính tốn kém, kỹ thuật trồng lúa không khó nhưng đòi hỏi người dân phải nghiêm túc tuân thủ theo quy trình được quy định. Một số gợi ý cho nhà nước để thúc đẩy sản xuất và tiêu thụ gạo hữu cơ Đồng Phú nói riêng và sản phẩm nông nghiệp hữu cơ khác nói chung đó là cung cấp thông tin về các nguồn phân bón chất lượng, hỗ trợ trong việc kiểm tra và lọc để cải thiện chất lượng nguồn nước, cũng như hỗ trợ thành lập các HTX nông nghiệp hữu cơ ở các địa phương để thực hiện tốt chức năng tiêu đẩy sản xuất và tiêu thụ sản phẩm nông nghiệp hữu cơ./.

Tài liệu tham khảo

- Hiệp hội Nông nghiệp hữu cơ Việt Nam (2017). Kỳ yếu điển dân quốc gia phát triển nông nghiệp hữu cơ lần thứ nhất với chủ đề Giải pháp phát triển nông nghiệp hữu cơ Việt Nam, Nhà xuất bản Nông nghiệp.
- Pietola, K.S. (2001). Farmer response to policies promoting organic farming technologies in Finland. European Review of Agriculture Economics, 28(1), 1-15. Doi : 10.1093/erae/28.1.1
- UBND xã Đồng Phú (2015, 2016, 2017). Báo cáo tình hình kinh tế xã hội xã Đồng Phú các năm 2015, 2016, 2017.